

tillon-ek girstino mugimendu berrizale honetaz eskaintzen dizki-
gun albiste ernagarriak, handik eta hemendik zenbait osagarri
erantsirik.

Mugimendu izpiritukoi eta idealzale honen buru eta gidari
La Mennais izan genuenez gero, gizon honen inguruan mamitu-
ko dugu gure kontakizuna. Beraz, aztarrika dezagun lehenengoz
katoliku liberalen bizigiroa, jokabidea eta borroka helburua, ba-
rruti txipi baina zapoetsu honen berri ematea denez gero geure
helburu apala.

Felicité Robert La Mennais (2), Bretaña-ko Saint-Malo hirian
jaio zen 1782-gn. urtean. Bost urte zituelarik galdu zizun ama,
eta zorigaitz honek, beharbada, franko eragin zion, bere izateaz
zeharo jabetu zèn samintasuna areago finka zedin.

Umetatik egoskorra eta Patxi-kontra izan omen zen eta bere
adineko gazteak ez bezalako gogoetak zerabiltzan ausnarka. Fran-
tziako Iraultza hotsandikoa bere gaztarorik samurrenean sortu
zen. Hautzarroan edoskitako materialismu giroak eta zenbait ira-
kurgai badaezpadakoek (Rousseau eta Voltaire, adibidez, bazka-
gai kuttunak baitzituen), fedea gal-arazi zioten. Hala guztiz ere,
Eliza Katolikua-ren magalera bihurtu zen berriro, eta hogeitabi
urtetan egin zuen bere lehenengo Jaunartzea.

1805-gn. urtean, Féli (hala esaten baitzioten ingurukoek) La
Mennais, Chénaie (hariztia edo artadia) deitzen zioten basetxe
batera joan zen, ez atseden beharrez bakarrik, zeren bakartasu-
nezko eta gogoetazko bizimodua bilatzen baitzuen ororen gai-
netik.

Hiru urte barru, bere irakurkizun eta ausnarkizunen lehen-
dabiziko frutua ematen du, hots: *Reflexions sur l'état de l'Eglise
en France pendant le XVIII siècle et sur la situation actuel*. Li-
buru hontan, bere gerokoan oinarri, inolaz ere, kristaugoari hots
egiten dio, Ebanjelioaren erakuspen tolesgabetara bihur dadin.

(2) Hauxe da jatorrizko deituraren iraztankera. Gero, Eliza Katoliku-
aren baitatik saihestu zenean, Aita Sainduari oldartu ondoren, Lamennais iraz-
ten hasi zen, herrikoia go eta lauago baitzeritzon tankera elkartu honi.

La Mennais-ek berak aitortzen digunez, apezgintzarako dei bereizirik somatu ez baldin bazuen ere (3), eliz-gizon izateko erabakia hartu zuen eta 1816-gn urtean eman zuen Parisen bere lehenbiziko meza. Jainkoak neke eta lorrak ematen baldin badizkio gizonari, hauek ito ez dezaten pozbide eta alaitasunak ere ematen dizkio. Apezaren bizimodu zorrotzean, esaterako, lehenengo meza eguna, egunik pozgarriena da, ezkonberrientzat eztei eguna antzo. Hona, bada, La Mennais-ek esaten diguna ospakizun hontaz: lehendabiziko meza eman zuenean, argi eta garbi aditu omen zuen barru-dei hauxe: «Neure gurutzea eraman dezazun deitu zaitut (dizut); baina, entzun ongi: gurutzea bakarrik». Egunoroko meza eman ondoren, berriz, maiz esan ohi zuen dohakabe bat zela. Zer ote zuen gizon hark bere barruan horrela samintzeko? Bokazinoz antzu apeztu zelako ari ote zitzaion hozka barne har hura? Dena den, bere mingostasun harra gero eta barneragotzen joan zitzaion.

1818-gn. urtean beste liburu bat argitara eman zuen: *Essai sur l'indifference en matière de religion*. Liburu honek katoliku jendea alde eta kontra berotu zuen, ez baitzen anartean hain gordin eta ausarki mintzatu inor katoliku barrutian.

Galikanuak, hots, Eliza, nolabait ere, Frantziako Errege agintearen morroitzako nahi zutèn katolikuak, etsai amorratu bilakatu zitzaizkion eta *Aphorismata* zeritzàn lan batean, hauen erlisino tankera sasiko iritzi zuen.

La Mennais-en inguruan bere ideietako jarraitzaileak biltzen hasi ziren. «Chênaie» basetxera lehendabiziko heldu zitzaiona Gerbet elederlari gorengoa izan zen, eta honen ondoren Lacordaire eta Montalembert hotsaundikoak (4).

(3) Lanson eta Tuffrau-ek areago diote: «Nahiz eta sakonki girstino izan, ez zuen apez izan gura, baina ordenazinoa eskatuz amaitu zuen, bere gogo-zuzendariaren eta anaiaren eraginpean, krisi sakon eta larriak igaro zituelarik bitartean» (Manual de Historia de la Literatura Francesa, Editorial Labor, S. A., Barcelona, 1956, 481 p.).

(4) «Lacordaire (Henri), fraide frantsèsa, Recey-sur-Ource (Côte d'Or) de-ritzan hirian jaioa (1802-1861). Lehenik La Mennais-en adiskide eta *L'Avenir*-ko lankide izan zen. Aita Sainduaren gaitzespenaren ondorioz burua makurtu zuen. 1835-eko eta 1836-ko garizumak predikatu ondoren, dominiku jantziak hartu zituen eta ordena bir-ezarri zuen Frantzian. Era hontan jarraitu zuen predikatuz eta erakutsiz» (Petit Larousse).

«Montalembert-eko kontea (Charles Forbes), berri-emaille (publizista) eta politika gizon frantsesa, Londres-en jaioa (1810-1870), katolizismo liberalaren defentzaile» (Petit Larousse).

La Mennais, Chênaie-n bizi zelarik, goizeko bostetan jaikitzen zen eta berehala meza ematen zuen bere ikasleen aintzinean. Goiz guztia estudiantzen jarduten zen (zuen) eta halaber beronen ikasleak. Jakintza gai aunitz lantzen zuten, bakoitza bere grinei eta joerei jarraiki. Halaxe, hizkuntzak, matematikak, filosofia, teologia, edergintza —arteak, alegia—, historia, fisika, ekonomia eta abar. La Mennais-ek, estudiantzen eta lanean hamabost ordu egiten zituen egunean, eta laster gizon jakintsu egin zen zientziari eta edergintzari dagozkien gai askotan.

Hontan, 1830-gn. urteak Uztaileko Iraultza entzutetsua ekarri zuen. Charles X-gna., Louis XVI-garrenaren (Paris-en gillotinatua) eta Louis XVIII-garrenaren anaia, jausi zen bere agintaritzaren absolutistarekin, eta Louis Philippe, Orleanseko dukea, hots, Philippe Egalité-ren semea, igo zen erregetzara, liberal kutsu garbiko politika konstituzinozalea erakarriz berarekin. La Mennais-ek, Louis Philippe-ren gobernamentu liberalari esker, *L'Avenir* egunorokoa atera ahal izan zuen. Katolizismuaren eta Libertatearen kausa bat egitea hartu zuen helburutzat albistari honek, eta gudu oihu antzo «Jaungoikoa eta Libertatea» erabili zuen.

Lan luzea litzateke, nahiz-eta labur zurrean, *L'Avenir*-ek argitaratutako lanen berri ematea. Esan dezagun soilki, ideal baten sugarrak eraginik, lanik ugari agertu zuela Eliza eta Estatuaren (Legerriaren) bereizi beharraz, Eliza eta jakintzaz, Eliza eta gizarte auziaz, albistaritza libertateaz, herriaren hautatzeko eskubi-deaz eta abar.

Elizaren eta Legerriaren aginteak bereizi beharraz mintzatean, apezpikuak aukeratzeko eskubidearen murriztea (hots, erauztea, kentzea) edo urritzea Elizarentzat zeinen kaltegarri den aditzera ematen digu. Eliza, Errege absolutisten gobernamentuari gogoz menderatzearekin, eta are gehiago, gobernamentu tankera horren adiskide eta lankide egitearekin, galbidean jarri zen; herri zehearen begirapena, uste ona, konfiantza eta maitetasuna galdu baitzuen, bai eta bere burua arriskatu ere, hau politika tankera baten adurrari (zoriari, zorteari) lotzean.

Morroitza honen truk Elizak Estatuagandik jasotzen duen diru laguntasunari «lohiez zikindutako ogia» esaten zion, zeren, apez eta apezpikuak diru hori berenganaturik, Legerriaren morroi eta ogipeko beldurti bilakatzen baitira, eta Ostia Saindua

bezain sakratua behar lukeen hitzaren libertatea saltzen baitute. Horra apezrei esan: «Begira Kristo, eta ikas txiroak izaten, libertatearen jabe izan zaitezten; oster, zuen buruak errespeta-razi itzazue, sendoak izan zaitezten». Areago: «Ez zituen igorri Jesus-ek Apostoluak bere hitza aldarrikatzera Kaisar-en diruraduradunari pagatzeko agindua emanik. Aitzitik, gurutzearekin igorri zituen eta, gure beharren neurrian, egunean eguneko ematen digun Jaungoikoagan konfidantza mugagabe bat jarririk. Zer behar du, izan ere, apezak, bere Jaungoikozko mandatua betetzeko? Ezpainak libro eta ogi pusketa bat».

«Eliza eta Legerriaren bereizkuntza berehalakoa eta erabatekoa eskatzen zuen —dio Gaston Castilla-k (5)—, kulto presu-postua bazterretsiz (6), (Elizari) «botatzen zaion ogi puska hori», «bere zapalkuntzaren titulua». Herrien liberakuntza aldarrikatzen zuen, beren aginpide berria ez baitzen izango —berak uste zuenez— zapaltzailea, Erregeena bezala, eta Elizaren adiskide bihurtuko zen. Biziberritze (7) programa bat egiten zuen bere, esku-zabalekoa baina mugatugabea (8). Nahiz eraberritze intelektual bat, nahiz jakintza edo zientzia katoliku baten etorrera goraiatzean, Erdi Garaiko pentsamenduaren handitasuna ez zuen ezagutzen. Amodioan oinarritutako adiskidego politiko baten etorrera iragartzean, gizaleen (9) eta nazinoen arteko zati-ketak deuseztuz, utopian erortzen zen. Pobrea eta langilea apezaren adiskide izango zirèn gizarte erakunde batean amets egitean. Ebanjelioaren tradizino jatorra jarraitzen zuen, baina ez zuen markatzen hori lortzeko biderik.

«Bestalde, askozaz ere zehatzagoa zen, berak «sei libertate funtsezkoak» esaten zituenak bir-eskatzen. Hauek, gauza bikainik bazuten beren baitan, baina neurri eta zentzu bereizgarri baten faltaz zilegikeria neurrigabe baten arriskuan jartzen ziren. Horratx berauek: konzientzia libertatea, erakuspide libertatea, albistaritza libertatea, elkartasun libertatea, hautapen edo

(5) Historia de os Papas, Tomo II, desde la reforma católica, hasta Leon XIII. Traducción del francés por Victorio Peral Domínguez, Pbro., Espasa-Calpe, S. A., Madrid, 1970. II-gn. Tomoa, 294 paia.

(6) Renunciar.

(7) Regeneración.

(8) Tekstuan: generoso pero difuso.

(9) Indnviduos. Gizale=giza-ale.

aukerabide libertatea, probintzien eta udalen libertatea deserdiratzearen (10) bidez. Azkenik, *Batasun Agiriaren* bitartez federakuntza (11) zabal batean biltzeko saioa herrialde guztietako katolikuak eta liberalak, areago emendatu (12) zuen Eliz-agitarien kezka. *L'Avenir*-en gogorkeriazko mintzabideak erregeza-leei buruz, aunitz irakurle galdu-arazi zizkion. Egunkariaren jabe egiten zèn elkargoak argitarapena moztea erabaki zuen 1831-ko hazilean (13) eta La Mennais-ek, Lacordaire-ek eta Montalembert-ek Erromara joatea erabaki zuten, Gergori XVI-garrenaren aintzinean beren buruak zuritzeko» (14).

Ducatillon-ek dioenez, *L'Avenir*-en ideiak aldi hartarako oso aurrerakoiak ziren eta oraindik orain haren esatereen ausardia txundigarri egiten omen da. Mintzaira doinua ere sutsu, zipokari (15) eta neurrigabea zen (16).

L'Avenir-en erakuspenen mamia, ordea, zinezkoa, jatorra eta giristino ubegi garbikoa zen. Ducatillon-ek ederki dioenez, Leo-

(10) Descentralización.

(11) Federación.

(12) Berretu (=aumentar).

(13) «*L'Avenir*», 1830-eko urriaren 16-an sortu zen; beraz, urtebeteko bizia izan zuen. Egunoroko albistaria zen.

(14) «*Historia de los Papas*», 294 p., Madrid, 1970 (Gaston Castilla).

(15) Provocador.

(16) «Oraindik orain —dio Ducatillon-ek— «*L'Avenir*»-en ideiek harri eta zur uzten bagaituzte beren ausardiagatik, orduan, ulertu ahal izateko gurearen prestaerarik ez zuten mundu hartan, beren berritasunagatik nabarmentzen ziren. Zera aditzera ematea alegia: 1789 eta 1830-eko iraultzak zinez kristaugoaren frutuak zirela eta Elizarentzat ongarri etsi (kontsideratu) behar zirela, belaunaldi hartako gizonentzat bitxikeriarik (paradojarik) eskandalugarrietakoa zen. Nabarmengarri da «*L'Avenir*»-en mugimenduak aurkitu zuten oposapena ia guztien partetik: kontrapostura uztaileko *goburuaren* partez, «*L'Avenir*»-ek gogor eraso baitzion honi, eta arrestuz, auziz eta kondenamenduz erantzun zion harek; kontrapostura *liberal soilen* partez, 1879-ko dotrinen jarraitzaile zutenak baitziren, hots, enziklopedista antikatolikuen ondorengoak; hauek, «*Le Globe*» egunkariaren bidez, katoliku liberalak *sasiliberalizat* salatu zituzten. Azkenik, *mundu katolikuen* kontrapostura, hau Agintekera Zaharrari loturik egon baitzen nagusitasun handi batez, eta gorroto zuen mundu modernua, iraultzaren frututzakoa; are gehiago: «izurritzetat eta Satan-en sorkaritzat» zeukaten. Katoliku sail horren oposapena kupidagabea izan zen eta «*L'Avenir*»-en mintzaira gehiegizkeriaz baliatu zen, beronen lankideei erasotzeko» («*Dios y Libertad*», 208/209 paia, Ediciones Orden Cristiano, Buenos Aires, 1945).

ne XIII-garrenak, Santo Tomas Akinokoaren teologia erakuspe-
netan oinarriturik, gauza askotan arrazoi eman zion liberalismu
katolikuari (17). Adibidez, Eliza eta Legerriaren arteko har-ema-
netan, katolizismu liberalak aldarrikatzen zuen dotrinaren guna
onartu zuen. Ez zen mintzatu Leone XIII-garrena bereizte oso
batez, baina bai bi aginteak zeharo autonomoak behar dutela
izan beren alorretan eta Eliza ezin daitekeela gobernu **tankera**
baten mendeko edo esaneko izan. Aita Saindu handi honen pen-
tsamoldea dela-eta, katoliku absolutista asko bere etsai amorra-
tu bihurtu ziren, eta alderantziz, Leone XIII-garrenaren hitzek,
katoliku liberalei arnasa eta adore eman zien beren jokabidean
jarrai zezaten.

L'Avenir-en etsairik zitalenak katolikuak izan ziren, hauek
errege absolutisten politikari erabat loturik baitzeuden eta ezin,
inolaz ere, begi onez ikusi, Libertatea oihukatuz ez-ezik, 1789-ko
eta 1830-eko Iraultzak kristauesten zetozen katoliku berriok.

Katoliku erregezaleek, Ebanjelioaren erakuspideak hain gor-
din berritzen zituen egunkariaren dehadarrak ezin jasanik, Erro-
ma-ra salatu zuten *L'Avenir*-en jokabidea. Orduan, Erromako
epaiaren zain egoteke, La *Mennais*-ek berak jo zuen Aita Sain-
duarengana zuzen eske. Gergori XVI-garrenak, alabaina, «Mirari
Vos» izenez enziklika bat argitara eman zuen, *L'Avenir*-en joka-
bidea gaitzetsiz. La *Mennais*-ek burua makurtu zuen eta Ger-
gori XVI-garrenaren Aita Sainduzko agintaritza zuzen-etsirik,
bihotza minez erdibitu baldin bazitzaion ere, bere egunkari ku-
ttuna gehiago ez argitaratzea erabaki zuen. Beharrezkoa da baina
aditzera ematea, Aita Sainduak ez zuela gaitzetsi La *Mennais*-en

(17) Nola aesan daiteke «liberalismo» euskaraz? Ez *libertaltasun* eta ez
liberalkeria ez dira egokitzen *-ismo* atzizkiaren «*dotrina*» alierazpenera. Nor-
baitek —Bujanda euskal-irazolea izan zela uste dut—, «liberalкера» propo-
satu zuen, dotrina edo sistema bat adierazteko atzizkirik egokiena bezala.
Eta zinez «liberalкера» goxo zaio belarriari, baina beste dotrina adierazga-
rri ez da hain goxo. Esaterako: *laikukera* (=laicismo), *katolikukera/kato-
likera* (=catolicismo), *protestankera* (=protestantismo), *makiavelokera* (=ma-
quiavelismo), *zinikera* (=cinismo) eta abar. Alabaina, gogortasun hau, gure
belarriak usadio hontara egin gabe egoteak dakar. Beraz, ni ez nago Bujan-
daren kontra inolaz ere, alde baikik. Nahi nuke ordea, Euskaltzaindiak erabaki
bat hartzea puntu hontan, beste askotan bezala, irazleok beti duda-mudetan
egon ez gaitzen. Nola batuko dugu euskara, Euskaltzaindia pundurik gehien-
etan mintzatzen ez baldin bada forma baten edo bestearen alde?

albistariak aldarrikatzen zuen Libertate erakuspidea, Libertatearen izenean oihukatu gehiegizkeriak eta neurri gabekeriak baizik.

Gaston Castella-k honela dio: «*Erromako arazoak* (18) deritzan bere liburuan, Lamennais Aita Sainduaren erantzupen zain agertzen zaigu bi hilabetetan, Europako Gortetik gehienek estu hartzen zutelarik, errepublikazale periltso hau kondena zezan. Gaur eskurakor zaizkigun dokumentuen arabera, badirudi egia besterik dela. Gergori XVI-garrena ez zen —bere gibel-jaleek, **gaizki** esaleek alegia, hala badiote ere— aditzera eman duten izpiritu estua, zauli-ezina (19) eta gaizki informatua; baina, benetako Gobernu buruzagi bezala, bere informazio iturburua aditzera eman gabe gauzen berri jakiten zuen, eta lehendabiziko etorberriari ez zion agertuko ikasi zuena. *L'Avenir*-i buruzko azterpena honoko hauei leporatu zien: Aita Ventura-ri, teatearren (20) Aita Nagusiari, hauen anaietxean, komentuan alegia, bizi izan baitzen Lamennais; Lambruschini kardenaleari, Lunzio (21) zaharra Parisen; eta, Modena-ko Aita Baraldi-ri, Lamennaistar taldearen begikoa. Hirurak, funtsean, akort ziren aitortzen Lamennais-en buru-argitasuna eta are gehiago, buru-gailentasuna (22); begirunez hartzea haren minberakortasun espatsua (23); baina, ez zioten bere bidean arnasarik eman gura, zeren, haren dotrinak, bataz besteko, nahasten baitzuen euren begipean Elizaren eta gizartearen izaera.

L'Avenir-en hiru erredaktatzaileek oroitagiri zurigarri (24) bat aurkeztu zioten Aita Sainduari, aguro mintza zedila eskatuz: «Kadira Sainduaren isiltasunak —zioten— haren jarraitzaileen alimoen eror-aldia ekarriko baitu»; —hala ere, Lamennais pazientzia galtzen ari zen isiltasun hau dela-eta (dela bide), eta

(18) Aferak. Tekstuan: Asuntos de Roma.

(19) Inflexible.

(20) Teatinoen. Hiztegiak dio: «Teatino: (del obispo de Teate Juan Pedro Caraffa, fundador de esta orden, y después sumo pontífice con el nombre de Paulo IV). Dicese de los clérigos regulares de San Cayetano».

(21) Nuncio.

(22) Tekstuan: genio.

(23) Tekstuan: susceptibilidad recelosa.

(24) Memoria justificativa.

bere adiskideen sasi-posturak (25) eta Aita Sainduaren bulda-
txoak poloniatarren burumakurtzea gomendatuz, bere haserre-
aren neurriari gainez eragin zion. Erroma, 1832-ko Uztailaren 9-an
utzi zuen Montalembert-ekin, eta Munich-era jo zuen; hemen,
Lacordairekin elkartu zen. Aste batzuk geroago, Tolosako Artxa-
pezpikua buru zuen eliz-mandatalgo (26) frantses batek, Lamennais-en
hutsegite teologikoen lerrokada bat osatu zuen eta Aita
Sainduari eskatu konfirma zezala bere iritzia.

«1832-ko Agorrilaren 15-ean, «Mirari Vos» enziklikak, argu-
mentuok errepikatuz (27), liberalkera handikiro gaitzetsi zuen.
Munich-era heldu zen La Chênai-ko eskolako buruzagien esku-
etara, eta Lamennais-en aurreneko bihozkada menderatzekoa
izan zen; soil-soilki bere egunkaria aipatzen zen. Enziklika, *L'Ave-
nir*-en azaltzen zirèn errebindikapen zuzen guztien onirizle (28)
egiten zen, baina gaitzesten zuen «iritzi libertate oso eta eraba-
tekoa», «berotasun neurrigabea burujabetasun (29) ausarta ba-
ten alde» eta Printzeen zabarkeria edo arduragabetasuna «erli-
sinoa eta Jaungoikoarekiko pietatea» babesten. Hitz batean: «Le-
gerri laiko eta iraultzailearen» gaitzespen bat zen, egiazko eta
gezurrezko ideiak librokiki diskutitzea berez on dela defendatzen
dutenen kontrako eragina, baina ez anatemala bat gizarte moder-
nu guztiaren kontra, eta Metternich-ek alferrrik deitoratu zuen
(30), enziklika, legezketasun lehenkien benetako sagarapen bat
(31) ez izana» (32).

Zorigaitzez, La Mennais laster damutu zen Aita Sainduari
erakutsitako menpetasunaz eta liburu berri bat argitaratu zuen
Paroles d'un croyant (Fededun baten hitzak) izena emanik. Li-
buru deitoragarri (33) hontan, La Mennais Erromako Eliza Kato-
likuari erabat oldartzen zaio eta, geroztik, *L'Avenir*-en buruza-
giak, katoliku izateari ez-ezik, giristino izateari ere utzi zion.

(25) Postura itxuratiak. Tekstuan: la reticencia.

(26) Comisión eclesiástica.

(27) Indarberrituz. Tekstuan: reiteraba.

(28) Tekstuan: se hacía intérprete.

(29) Tekstuan: independencia.

(30) Lamentó.

(31) Tekstuan: una consagración auténtica de los principios de la legi-
timidad.

(32) Historia de los Papas, 294/295 paia.

(33) Lamentable.

Liburu hau Gergori XVI-garrenak *Singulari vos* (34) enziklikan gaitzetsi zuen. Harez gero, La Mennais zeharo aldendu zen Eliza Katolikuaren babesetik, haren dogmak ukatu zituen eta apezgoari uko eginik, Parisen jarri zuen bere egoitza. Bide zuzenean hain lehiatsu jarraitu zioten bere ikasleek, bide okerrean (makurrean) ez zioten jarraitu nahi izan. Aitzitik, beren irakaslea Elizaren magalera berriro erakartzen saiatu ziren. Alferrikako lana izan zen, ordea. La Mennais-en bihotza gogortua eta setatua zegoen hartu zuen posturan eta bere azken asnase-raino ukatu zen Erromako Elizaren altzora bihurtzea. Ez zen aitortu heriotzeko orduan eta bere ilobian ez zuten gurutzerik ipini, hala izan baitzen «apez arnegatuaren» azken borondatea.

Gaston Castella-k honela dio arestian aipatutako liburuan (295 p.): «1834-gn. urtean «Fededun baten hitzak» argitaratu zuen, La Chênaie-n iratziriko gogapen, otoitz eta ikuspen saila, alegia. Erregeen kontrako irainak, otoitzari buruzko isurpen ukigarri (35) eta sarkorrekin nahasten ziren (zeren otoitzak) «bihotza arintzen baitu eta arima alegeratzen» Amodiari buruz honela dio: «Arima garbien hondoan egon ohi dena, intz tanto bat bezala lore baten kukuluan» (36). Arima urratu handi baten garraisia zen, bere burujabetasun harro eta hezigaitzean setatzen zelarik.

«Singulari vos» enziklikak «Fededun baten hitzak» gaitzetsi zuenean 1834-ko Ekainaren 25-ean, beronen egileak bazterturik zituen lizifrina eta dogma katolikuak eta sozialismo iraultzailean bazkideturik zegoen. Bere pentsamenduaren azken etapa, «Lehendabiziko gizarteaz eta bere legeez, edo erlisinoaz», 1848-an agertzen duena, badirudi —ongi informatutako historiogile baten neolojismoaren arabera— *demoteismo* tankera bat dela. «Katoliku sutsu zèn bitartean, egia arimen boto eskubide tankera batean oinarritzen baldin bazuen, iadanik herriaren hutsegin ezina ikusten zuen; gero, beragan, Zuzenbidea eta Eskubidea (37) ikusi zituen...» (Mourret). Ultramontanorik estuena izaten hasi zèn iskribatzaile gailenak, Aita Sainduarekin urratzen bu-

(34) Lanson-Tuffrau-ek «Singulari nos» dakar.

(35) Testuan: penetrantes efusiones.

(36) Ninikoan (=cáliz de la flor).

(37) La Justicia y el Derecho.

katuko zuen, eta demokraziaren eta sozialismoaren mistizismoak, haren gidatzaile izanen baitzen aurrerakoan, ernaraziko zuen bere herrialdean eta bestetan 1848-ko iraultza. Nazino Asanbladara aurkeztu zen eta Sena-ko eskualdeak aukeratu zuen. Bertan, mindurik eta lanari lotu gabe egon zen; berea bezalako izaera oso bat, tankera hontako idealista trataezin bat, nekez molda zitekeen politikaren errealitate aldakorretara. 1854-ko Otsailaren 27-an hil zen, apezaren laguntzari uko egin ondoren. Urrengo igandean Aita Gretry-k, Otoizlekuko bere predikuan, oihukatzen zuen: «Etsipenera jo behar al dugu arima gaiso honen salbakuntza dela-eta? Ez. Etsenplu handi hau ikasbide izan zedin, Jaungoikoak permetitu du haren azkenak itxaropen oro gal zezala. Baina arima hau gure herrialdeko sentimendu erlesinozkoa birpizten saiatu zen. Ez al dugu pentsatu behar gure begientzat ezkutuan dagoen damuren bat izango zela, eta errukia lortuko zuela?». Gristino itxaropenaren eta garaitatearen oihuak ziren.

«Tristea izan baldin bazen ere Lamennais Abatearen azkena, XIX-gn. mendeko mugimendu erlesinozkoari eman zion bultzada ikaragarritzkoa izan zen. Bere ikasleek ez zioten jarraitu hutsegitean eta *L'Univers*-en —1833an fundatua izan zen katolikeraren zurgaitz sendoa— Louis Veuillotek, *L'Avenir*-en tradizioak argi eta garbi aitortuz jarraituko zuen. Veuillot-ek ez zuen geroago dudarik egin baieztan, Vaticano I Konzilioa bide zela, inork ez zuela Lamennais-ek bezala lanik egin «Frantzia Aita Sainduaren hutseginezin dogma salbatzailera gidatzeko». Liburu honen mugari gainez eginen lioke, bere errebelgoaren (38) momenturaino jarraitu ziotenen birpizte izpiritual eta politikoa azaltzea. Lacordaire-en gonferentziak Pariseko Notre-Dame-n, Rohrbacher-en obra historikua, Dom Guéranger-en berrizte liturjikua, Ozanam-ek irazan (39) zituèn Jaun Done Bikendi Paulekoaren gonferentziak, Montalembert-en erakuspen libertatearen aldeko parlamentu kanpaina eta partidu katoliku baten sortaraztea izan ziren *L'Avenir*-en fundatzailearen berriztatze lanek emandako frutu ioriak» (40).

(38) Rebeldía.

(39) Fundar.

(40) Gaston Castella: Historia de los Papas, Tomo II, 296 p.

Ikus dezagun orain nola irizten dion G. Lanson eta P. Tuffrau-ren «Manuel illustré d'histoire de la littérature française» liburuak «Paroles d'un croyant» deritzon obrari: «Lamennais bertoina, Rousseau eta Chateaubriand-en iturritik datorren erromantiku bat da. Nitrolles-eko baroiak zioen haren buru-gailentasuna (41) ekaitzaren semea zela. Félicité-Robert Lamennais (adiskidego laburpenez M. Féli) Saint-Malo-n jaio zen 1782-an eta La Chênaie-ko (42) oihanetan leziatua (43) izan zen, Dinandik hurbil. Nahiz eta giristino benetakoa izan, ez zuen apez izan gura, baina ordenazinoa eskatuz amaitu zuen bere izpiritu zuzendariaren eta anaiaren eraginpean eta krisi sakon eta larriak iragan ondoren. Katolizismo demokratiku baten ideia ausarta eta errotsua bururatu zitzaion: beretzat, lehenki liberal eta berdinzaleak ebanjelio izpirituaren ondoren azkenekoa eta beharrekoa baitziren; Aita Sainduak, hortaz, herriak arrastaka eramaten zituèn mugimenduaren buru jarri behar zuen eta erabat ezarri Ebanjelioaren erregetza Lurbiraren gainean. Baina Aita Sainduak ez zion jaramonik egin, eta Elizak gizarte modernua begi txarrez ikusiz jarraitu zuen, eta Lamennais-ek uste izan zuen, Aita Sainduak, Jaungoikoaren justizia bereiztasunik gabe denei leporatu beharrean, agintari mundukoi batek bezala obratzen zuela eta bere kausa erregetzari lotzen ziola. Zenbait aldiz deseskubidetua (44) izan ondoren, Lamennais La Chênai-ko (45) bere bakardadera erretiratu zen, eta han iskribatu zuen egun gutxitan *Paroles d'un croyant* (Fededun baten hitzak). Beronetan eragiten zien gizonei ez aurrerakoan usterik izateko Jaungoikoagan eta beren buruengan baizik (1833). *Singulari nos* (46) bulak gaitzetsi zuen liburu hura, «txipia lodiz, baina txit handia gaiztoz». Elizatik kanpo iadanik, Lamennais-ek demokraziaren aldeko borrokari jarraitu zion. 1848-an Parisek ahaldun (47) hautatu zuen. Baina, 1851-ko Legerri kolpeak urratu zituen bere indarrak, esperantzarik maitagarrienak zitzaizkionak errekarar-

(41) Genio.

(42) Gaztelaniazko itzulpenean: La Chesnaie (Barcelona, 1956, Edit. Labor).

(43) Edukatua.

(44) Eskugabetua (=desautorizado).

(45) Tekstuan: La Chesnaie.

(46) Gaston Castella-k (296 p.). *Singulari vos dio eta Ducatillon-ek* (Dios y Libertad), 464 p., *Singularis nos*.

(47) Diputadu.

tzean; 1854-an hil zen. Lamennais arima zintzo eta lehiatsua zen eta haren sukarrak eragin handia izan zuen bere garaikoetan, nagusienak barne, hala nola Vigny, Hugo eta George Sand.

«*Fededun baten hitzak* obra apokaliptiku bat da, dena Ebanjelioaren oroigarri duelarik: zatiketa bertsetetan (48), parabolaren erabiltzea eta hizkera xalo (49) eta zuzena. Arrazoin sakon bat zuen antzarpen horren zurigarri: Lamennais-ek demostratu gogo zuen Ebanjelioa dela demokraziaren iturri berbera; Ebanjelioaren mintzadoinu berbera erabiliz, egia handi hura sarkorragoa egitea espero zuen. Bere ustez, mintzadoinu harek, hain egos-terrez izanik lagunabarrentzat, gehiago bihotz-ukituko zituen hauek. Ez zegoen oker hortan: herriak onartu zuen liburua berehalaxe. Beraren konposaketan ari ziren tipografoak «goralxtaturik eta sorgorturik» (50) senditzen zituzten beren buruak (Sainte-Beuve). *Fededun baten hitzak* gelditu zituen ateismoaren aurrerapenak errepublikatarren artean eta bai ahaltsuki lagundu ere, 1848-ko iraultzan bukaera aurkituko zuen mugimendu gizatiarra sortarazten» (51).

Amaitzeko, Louis Veillot-en lerro batzuk alda ditzagun, Ducatillon-en liburu berberatik aterarik: «Ezin dezakegu ahantzi, Feli La Mannais-ek erlisinoari zerbitzu txit handiak egin dizkiola. Bera jabetu zen lehengoz geuk gerizatzen ditugun ideiez, berak urratu zigun gu orain pasa nahian gabiltzan harratea, eta haren hutsuneak gaitzetsi behar baditugu ere, saia gakizkion ulertzen, bere alde erreza dezagun eta gaizki esanik ez diezaigun jaurtiki» (52).

(48) La división en versículos.

(49) Tekstuan: tono sencillo.

(50) Tekstuan: «exaltados y como transportados».

(51) Juan Petit-ek (Barcelonako Unibertsitateko irakasleak) honela itzultzen ditu gaztelaniara, Lanson-Tuffrau-ek egindako lerro definigarriok: «Lamennais es un gran poeta. Es pintor y profeta. Antes que Hugo, fue un asombroso visionario, un grandioso creador de símbolos, de formas ora prácticas, ora fantásticas que confieren a la idea abstracta que revisten una increíble fuerza de penetración. (Parábola VII, de los viajeros que se unen para apartar un peñasco que les cierra el camino; parábola XVII, de los pájaros; parábola II, visión apocalíptica de las revoluciones que emanciparán el mundo)». (Aipatu liburua, 483 p.).

(52) Dios y Libertad, La encíclica «Mirari vos», 468 p., Orden Cristiano, Buenos Aires, 1945.

Aitorkizun miresgarria hauxe, Louis Veuillot-ek egiten dio-
na, zeren, *L'Univers*-en zuzendaria —aldizkari hau bere ideien
agerlari zuelarik—, katoliku estuetakoa baitzen, berrizaleen kon-
trakoa, tradiziozale eta erregezale gogorra eta Elizak Errepu-
blikarekin onezkoak egiteko etsaia; eta hala ere, katolikutasun
liberalaren bandera altxatu zuen gizonaren handitasuna aitor-
tzen ez dizu lotsarik. Veuillot-ek gizontasun eta bihotz handi bat
darakus bere etsaitzakoari opa dizkion hitz hauen bitartez.

Ikus dezagun orain nola juzgaten dituen gure Artetxe-
k Louis Veuillot eta *L'Univers* beronen aldizkaria: «Denbora asko
zen Lavigerie (53) Kristoren Bikariaren zerbitzu bete-betean ze-
goela. Katoliku guztiek ez zezaketen, inolaz ere, horrelakorik
esan. Aldizkari katolikuek ematen zuten erakuspide, batez ere
L'Univers-ek, sortzez egunkari oso apala, baina oso entzutetsu
bihurtu zena Louis Veuillot-en zuzendaritzapean. Hau, katoliku
eta erregezale hertsia (54) zen, eztabaidazale sutua, Voltaire-ren
tankeratsu. Albistalari (55) katoliku handiak, Eliza garitate ga-
beko suz zerbitzatzen zuen sarritan eta postura pertsonalak de-
fendatuz, Leone XIII-garrenak eta prelatuek zenbait aldiz deses-
kubidetu zutelarik.

«Veuillot —katolikeraren gudari—, Lavigerie-ren adiskide
zen eta honi asko lagundu zion bere zereginetan *L'Univers*-en
bitartez. Baionarrak, eskutitz mamiko batean, bere adiskide egi-
ten zen Rodez-ko apezpikuari, albistalariaren erretratu hau egi-
ten dio: «Veuillot, azkeneko aldiz Paris-en ikusi nuen. Bere filo-
sofiaren —ez noski Santo Tomasena— bi aksioma eskuratu ziz-
kidan. Lehenbizikoa hau da: zuhurtasuna kretinismoaren (kre-
tinokeraren) aurreneko seinalea da. Eta bigarrena: garitatea al-
bistari batentzan bertuterik gaitzesgarriena da. Veuillot-en *bou-
tade* (ateraldi burutsua) delakoak argitzen du haren garaiko
katoliku giroa. Egiaren garaipena zen behar-beharrekoa, gari-

(53) Lavigerie (Charles), frantses prelatua, Baiona-n jaioa (1825-1892), Sor-
talde Eskoletako Zuzendari eta Aita Zurien fundatzaile, Afrikako primatua.
Topaldi (toast, brindis) sonatu batean katolikuen Errepublikarekin adiskide-
tzea («ralliement») goraiatu zuen (1890). (Petit Larousse). Lavigerie, odolez
ez baldin bazen ere, sentimenduz euskalduna zen. Berak esan zuen: «Ni eus-
kalduna (basque) naiz, eta hala naizenez, setatsua behar denean» (José de
Arteche, Lavigerie, El Cardenal de Africa, 17 p., Icharopena, Zarauz, 1962).

(54) Intransijentea.

(55) Periodista.

tatea apurturik geldituko baldin bazen ere. Zalantzarik gabe, iskribatzailearen ausardiak, talentuak eta buru zorroztasunak, koldarturik zeudèn katolikuak sutu zituen; baina, ez da ahaztu behar ere, Veillot-ek adiskidetu ezinezko gorrotoak biztu zituela. Pentsamendu libroa, liberalismoa (liberalkera), eta zer esanik ez, katoliku liberalak, delako albistalari apartekoarentzat (56) deabru sormenak ziren. Bestalde, prest zegoen bere artikulua bi-pilengatik —sarritan benetako bitxi literarioak— egunkariaren publikapena noiz nahi moztua geldi zekion.

«Baina, Veillot-en aho-berokeriek (57) ez zuten mugarik. Parlamentarismua (parlamentakera) herejia kondenagarri bezala aurkeztaraino heldu zen. Bere etsaia, bere erasoen helburu kuttun, inolako bereizketarik egin gabe, mundu liberala zen, Montalembert eta Dupanloup (58) barne. Lacordaire-ek ere ondotox zekien eraso zakar hauen berri. Katoliku iritziaren eta apezgizonen parterik handiena *L'Univers*-ekin eta beronen kontra-ekintzarekin (59) zegoen. Alabaina, salbuespen bakanez kanpo, katolikuok, halako izpiritu antiliberal amorratuaz hartuak egonarren, liberalkera ekonomikoaren aldekoak ziren batere zalantzarik gabe.

«Pio IX-garrena egunkari honen aldekoa zen erabat. Veillot-ek sinetsi ezineko ahalmena izan zuen Aita Saindu honen ondoan. «Nere etsaiak berorrenak (zureak) dira», esan ohi zen Veillot-ek errepikatzen ziola Pio IX-garrenari. Baina, gauza bat da jakina: Aita Sainduak, beren konfidantzapean ezarritako gordailu (60) sakratuaren kontserbapenez kanpo, ez dute bahitzen (61) beren ondorengo pentsamendurik. Aita Saindu berri bat beti da ustekabe (62) bat. Aita Saindu berri batek norabide (63) pertsonal bat hartzen du bere ibilera zehatzean.

(56) Extraordinario periodista.

(57) Gehiegikeriak (exageraciones).

(58) «Dupanloup (Félix), prelatu frantsesa, Orleanseko apezpikua, Saint-Félix-en jaioa (Haute-Savoie) (1802-1878). Erakuspide libertatea defendatu zuen eta 1849-az geroztik katolikera liberalaren buruzagi izan zen» (Petit Larousse).

(59) Reaccionarismo.

(60) Tesoro, depósito de fruto, dinero (Azkue). Tekstuan: sagrado depósito.

(61) Prendar un objeto, hipotecar. Tekstuan: no hipotecan.

(62) Sorpresa.

(63) Tekstuan: dirección.

«Eta tankera hontan, *L'Univers*-eko taldeak hotz errezibitu zuen, etsaigoz ez esatearren, Leone XIII-garrena. Vuillot eta bere adiskideak ahazten ziren Aita Saindutzak, jarraipen bat izanarren, bide bereizi-bereziak daramazkiela. Aita Saindu berria bere aurrekoa ez bezelako kezkez betea zegoen, sozial arduraz alegia, aldi hartako katoliku gehienen baitatik landa zegoena, zorigaitzez, giristinokeraren egiazko izateaz zeharo kanpoko diren arazo bizantinoez erabat itsuturik.

«Joakin Pecci-k (64), Bruselaren luntzio zelarik, arretaz erparatu zuen proletari lagunabarren egoera gozakaitza (65). Bere Aita Saindutzarako aukeratzea baino urtebete lehenago, Perusa-ko bere artxapezpiku kadiratik «beren probetxurako (aberasen eta ahaltasuen probetxurako, alegia) esplotatu nahirik pobreez eta ahulez egiten zèn abuso lotsagarria» kondenatu zuen. Halaber salatu zuen kementsuki lan-ordu gehiegizkoak eta baitipat «gizonaren indar fisikuen arrendatariak baliatzen diren lege gogorraz (bihotz gabeaz), gizon honen izateaz eta bizitzeko premiez ez-jakinarena eginaz. Pecci artxapezpikuak argiro aditzera ematen zuen errealitate izugarri hau katolikuak beti erostaka ari ziren krisi moral eta erlisinozkoaren kausa zela. Pecci-k, gizalege kontrako obreru trafikatzeari frenatuko zuen legegintza bat eskatzen zuen eta kristaukeraren lehenkietara bihurtzea, hauek ezitzen baitute lanaren lege gogorra. Lehenki hauek bakarrik dira kapazak obreruari bere duintasuna bihurtzeko, eginbide (66) gogorra gizonaren libertatearekin adiskidetuz. *Rerum Novarum* delakoa sumatzen da etorkizunean. Baina, hizkuntza hau ulertezina zen garai hartako katoliku askorentzat. Sozialista hitz ziztagarria aplikatuz tankera hontan pentsatzen zuten guztiei, ez zen gehiago prolemarik. Eta bitartean erlisino galtzea lagunabarretan aintzina zihoan kupida gabe» (67).

(64) Joakin Bikendi Pecci (1810-1903), Leone XIII-garrena izenez igo zen Aita Saindutzara (1878-1903). *Rerum Novarum* enziklika sonatua egin zuen (1891-garren urtean sozial gaiaz), besteren artean. Bertan proposatzen du obreru prolemaren askabidea Eliza Katolikuaren dotrinaren arabera.

(65) Beste moduz: arretaz ohartu zen proletari lagunabarren egoera atseginezan (gozakaitzean).

(66) Eginbehar, obligazio.

(67) José de Arteche: «Lavigerie», 193, 194, 195 paiak, Icharopena, Zarauz, 1963.

Veillot nor zen jakinda Artetxe-ren lerro zoragarri hauen bitartez, arestian aipatu ditugun haren hitzak La Mennais-i buruz indar berezi bat hartzen dute eta, pentsatzen dugu, *L'Univers*-en zuzendariak konprenditzen jakin izan baldin bazuen nolabait ere bere etsaia zena —Artetxe jaunak ongi esan digu liberal zelaian ez zuela etsairik bereizten—, nola ez ote konprendituko Jaungoiko gure jaunak Ebanjelioaren kausaren alde bere bizitza guztia sakrifikatu zuen gizona?

Ducatillon-ek esaten digu Leone XIII-garrenak «Rerum Novarum» enziklikan (1891-5-15), *L'Avenir*-ek 60 urte lehenago zabalduetako ideiak jaso zituela langileriari buruzko auzian, haren mintzaira gogoratzen zuelarik. «Aita Sainduak soluzino sozialista gaitzesten zuen jabetasun eskubidearen kontrakoa zelako eta giza-mailen arteko borroken eragile bezala. Langileei sindikatzeke eta beren interes profesionalak defendatzeko eskubidea aitortzen zien; Legerriari leporatzen zion (68) haien alde jarduteko eskubidea eta eginbidea (69). Aita Sainduta guztian, Leone XIII-garrenak bere jomuga prolema sozialetara irauli zuen, zeren, uste baitzuen errezago elkartuko zituela katolikuak ekin-tza sozial hortan *politika* alorrean baino, eta bidebatez saiatu zen joera liberal eta demokratikua berak (Leone XIII-garrenak) sustengatu zuenarekin adiskidetzen, *demokrazia giristinoari* egiazko zentzu bat emanaz» (70).

Leone XIII-garrena orduko katoliku gehienek errezeluz eta etsaigoz atotsi baldin bazuten bere ideia aurrerakoiagatik sozial gaietan, gaurko giristinoek zer esan dezakegu puntu hontan? Ene ustez, doi-doi jakin zuela betetzen bere aintzinekoez betetzen jakin ez zuten hutsune ikaragarri hau. Orduko giristino giro nagusian aurrerakoi izan zitekeen, baina giristino maioria hura minoria bihurtzen ari da, kristaugo konzeptu berri bati ateak zabalduz. Ikustekoak gaude, beraz, geroko kristaukerak zer postura hartuko duen auzi hontan.

«Katolikera soziala» zeritzan mugimenduak —jarraitzen du Aita Ducatillon-ek-, katolizismo liberalaren ideiak jaso zituena alegia, honen tokia hartu zuen». Eta geroxe: «Jakinarazi genuen

(68) Tekstuan: reivindicaba para el Estado.

(69) Eginbearra, obligazioa.

(70) «Dios y Libertad», 218 p., aipatu edizinoan.

dotrina landu baten falta *L'Avenir*-ez geroztik. Katoliku sozialek, ostera, kezka handiago bat erakutsi zuten tankera hontako arazoez: beren arikizunari dotrina oinarri bat erasten jakin zioten. Gogora dezagun soil-soilki «Friburgo-ko Katoliku Sozial Estudio Batasuna»-ren eta Frantziako «Aste Sozial»-en dotrina argibidetzea, berauen inportantzia denentzat ezaguna baita. Lan handi bat egina izan zen, aunitz dotrina iskribatua gelditu zen. Guzti honek ondorio positiborik izan zuen, baina segurta al daiteke dotrina gorputz bat, gizartearen konzeptu orokor bat osatu zela, beronen zenbait ikuspegitan landua? Uste dut zaila dela halakorik sustengatzen, zeren adierazle (71) gehienek eksejeta gisa enziklikak komentatzeari eskaini zizkioten beren indarrak, eta beren aplikaziorik onenak aurkitzeari. Liferentzia handia dago teolojiako tratadu elaboratu baten eta tekstu sakratuen eksejesis soil baten artean.

«Dotrina sintesi baten bir-eraikintza, hitzaren zentzu osoan, ez zen egin orain hamar urte pasatuxeraino (1945-eko hitzak). Jacques Maritain-en obra izan zen. Beronen lerro nagusiak «*L'Avenir*»-etik datoz, erro tomista dute eta beronekin ikus dezakegu berritzen *mundu modernuaren* interpretazio saio bat, bai filosofiaren eta bai kristaugoaren aldetik. Beronen zabaltasunak, dotrina *gaurkotasunean* (72), «*L'Avenir*»-ena atzematen du. Arazo honen planteamenduko lerro nagusietan, dotrina sendotasun bat eta azalpen zorroztasun bat ikus daiteke J. Maritain-en partez, mugimendu haren eragileena baino askoz zehatzagoa. Filosofo hotsandikoak puntu honi buruzko pentsamendua zenbait obratan azaldu du: Esaterako, «*Religion et Culture*», «*Du régime temporel et de la liberté*», «*Humanisme integral*», «*Las droits de l'Homme et le droit naturel*», «*Christianisme et démocratie*» eta «*Principes d'une politique humaniste*» (Dios y Libertad, 218/219/220 paia).

Aurreraxeago honela dio Ducatillon-ek: «Arreta handiz bereizi behar da Maritain-en pentsamoldea eta lehendabiziko katoliku liberalena. Liferentzia nabarmen bat ageri da aurrenetik. Maritain-en pentsamolde filosofikua askoz zorituagoa da, hobeto eraikia, «*L'Avenir*»-en erredaktatzaileena baino ekilibratuagoa,

(71) Tekstuan: expositores.

(72) Tekstuan: actualidad doctrinaria.

La Mennais barne. Hau, igarpen indar (73) eta botere lojiku aparteko baten jabe zen, baina bere su-jario neurrigabeak mugaz kanpora aterazten zuen, arrazoiaren eta fedearen arau zuzenak jo eta hautsiz. Gaineratu behar da La Mennais-ek ez zuela inolako prestaera filosofikorik izan. La Mennais-en dotrina erlisio-nezkoa eta filosofikoa elkar harturik, teolojiaren ikuspegitik, oso ahula zen. Aski da bere «Erlisino gaietan exolezaz saioa» gogoratzea, zeharo baztergarri dotrina katoliku sanuaren ikuspegitik aztertzen baldin bada. Hontaz dudarik gera ez zedin, Elizak gaitzetsia izan zen.

«Maritain-en pentsamendua berriz, nahiz eta bere iskribuak zenbait aldiz lirikaren alorrera grinatuak izan (*itxurazko* iluntasuna eta nahasketa sortuz batzutan), bere erroak dotrinarik garbienean egiten ditu, giristino ikuspegitik begiratur. Santo Tomas Akinokoan oinarritzen da baitipat, eta aurrerapen mardul bat nabari zaio azpimarkatu dugun joeraz: hura jausi zèn gehiegizkeriak eta nahasmenak ebitatuz bidenabar, gai berberak hitz zehaztasunez harrotzen ditu» (Aip. lib., 222/223 paiak).

Geroxeago: «La Mennais-ek demokraziaren adurra kristaukerarekin —hala denez— bat egiten zuen bitartean —guztihau esateraino: alegia, ez bakarrik demokrazia ez dela posible kristaukeraz kanpo, baizik eta hau ere ezin bizi izango zitekeela, bestalde, giro demokratiku batean izan ezik—, Maritainek kontu handia dauka ez kateatzen kristaukera gobernu forma zehatz bati. Kaiser-i dagokiona eta Jaungoikoari dagokiona bereizkuntza funtsezkoa gogoratzen du. Erlisinoa edozein lokera beharrekotik edo mundu lokarritik askatzen du. Herri bakoitzak bere gobernukera hauta dezan libertatea defenditzen du, lege naturala eta jaungoikozkoa ez urratzekotan. Horrela, giristino bat bizi daiteke eta bere salbakuntza lortu edozein gobernukera barruan» (Aip. lib. 223 p.).

«Maritain-ek —tankera batean, XIX-garren mendeko liberalekin baldin badago ere— ez deritza bere buruari «katoliku liberala». *Liberalakera baino haruntzago* dauka bere burua. Liberalen baiezekoetatik (74) giristinoen munduko ekintza denboraz-

(73) Tekstuan: fuerza intuitiva.

(74) Afirmaciones.

koari (75) dagokion balioa bakarrik jasotzen du. *Libertatea* beti gure aintzinean dago, eta behin bitartean *liberalkera* erabat gaindutako (gainditutako) etapa historiku bat da, gure bizkarrean gelditu delarik (76). Ez da libertatea salbatzeko bide egokia. Izan ziren liberalkera giristinotu nahi izan zutenak; Maritain-ek, bestalde —inoiz baino leialago libertateari—, ez deritza bere buruari «liberal», «gizatiar» (77) baizik. Giristino gizatiar bat da» (Aip. lib., 224/225 pk.).

Buka dezagun saio hau Ducatillon-en hitz zarrastagarriok aldatuz: «Bitartean "Fededun baten hitzak" argitaratzen du, ikaragarritzko arrakasta (78) eduki zuen liburu iraultzailea (79). Errebelgoaren (80) apolojia da.

»Gergori XVI-garrenaren enziklika berri batek: "Singularis nos" delakoak, gaitzesten du obra eta zentzu komunaren dotrina arbuatzen (81).

»La Mennais asaldatzen (82) da kolpearen ondorioz eta errebelgoan gero eta gehiago amiltzen da. Naturaz gaineko orden oro ukatzen du eta halaber Jesukristo Gure Jauna, Eliza, garazia eta sakramentuak.

»Galdegarri da zerk eragin ote zion eroriko deitoragarri (83) hontara. Zuzen erantzuteko arimaren barnea ikusi beharko litzateke. Askok bere harrokeria salatu dute. Bere eskutitzetan, La Chênaie-ko erretiroetan, Antzarpenari buruzko gogapenetan (84), apaltasuna gomendatzen zuen sarri eta badirudi bere buruari gomendatzen ziola, bere baitan urguilua piztarazten zion errebelgoari erantzun nahian. Arrazoi handia zuen bere buruari

(75) Acción temporal.

(76) Edo: *liberalkera* gure bizkarrean gelditu den erabat gaindutako etapa historiku bat da.

(77) Humanista.

(78) Exito.

(79) Revolucionario.

(80) Rebeldía, insurrección.

(81) Despreciar, repudiar.

(82) Encabritarse, sublevarse.

(83) Defección lamentable.

(84) Reflexiones sobre la imitación.

honela esaten zionean: «Zuri eman al zaizu mandatu nere Eliza gobernatzeko? Zergatik ez diezu uzten eginkizun hori neure garaziz aukeratuei, haien zuzendari ene izpiritua ari baita?» Eta areago: «Zer da okerra? Maisurik aitortu nahi ez duen izpiritu hutsegingarri baten pentsamendua, eta bere buruari bakarrik obeditzen diona». Eta batez ere: «Jaungoikoa erretiratzen da eta bazterrean uzten du bere indarrez baliatu uste zuen zentzuga-bea, bere urgulupean abandonatuz. Orduan gertatzen dira harriturik eta gogo-urriturik uzten gaituzten eroriko ikaragarri horiek, ustekabeko eroriko horiek, jaungoikozko judizioen etsenplu laborrigarriak (85). Zorigaitzekoa norbere justizian bermatzen (86) dena; harenak egin baitu!» (87).

Anekdotak bezala, aipa dezagun Ducatillon-ek kontatzen digun hauxe: «Lege-gizon ospatsu batek, Berryer deituraz, esaten zion «La Mennais-i: «Zuk menderatzen nauzu, baina beldur naiz zu ez ote zaituen ezerk menderatzen; egunen batean zu sektaburu izanen zara». «Ni sektaburu? —erantzun zion La Mennais-ek—, nik Elizaz arnegatu? (88). Sekula ez; lehenago hil». La Mennais-ek Elizaz arnegatu zuen, baina ez zen sektaburu izan» (89). La Mennais-ek Jaun done Petri-ren erorikoa gogorazten digu berehalakoan: «Naiz-eta denak zugatik behaztopatu (90), ni ez naiz behinere behaztopatuko». Jesus-ek esan zion: «Zinez esaten dizut bada nik, gau hontan bertan, oilarrak jo baino lehen, hiru aldiz ukatuko nauzula». Petri-k erantzun zion: «Zurekin hil behar badut ere, nik ez zaitut ukatuko» (Mateo). Baina gogorrena da, berak salatu zituèn harrokeriazko puntu berberetan jausi zela, alegia, nora zihoan jakinda amildu zela leizerik sakonenean.

Ducatillon-ek hitz mugidagarri hauen bidez kontatzen dizkigu La Mennais-en azken egunak: «Eritasuna, heriotza badatorkio. La Mennais-en iloba bat —aingeru zirudiena ontasunez eta hiltzear zegoenaren oso maitea—, honen oheburuan eseri zen.

(85) Terroríficos.

(86) Apoyarse.

(87) Aip. lib., 464/465 pk.

(88) Edo: nik Elizari uko egin?

(89) Aip. lib., 465 p.

(90) Eskandalizatu. Duvoisin-ek bere «Bible Saindua»n hitz hau darabil, «behaztopatu» alegia.

Ardurarik eta amodiorik handienaz zaindu zuen, eta lehiaren lehiatz, debozinoz eta bere buruaz ere gogoratzen ez zelarik, uste izan zuenean agurearen arima irabazirik zuela, honela galdetu zion egun batean malkoei eutsi ezinik: «Féli, nahi duzu apez bat?» La Mennais-ek erantzun zuen: «Ez». Ilobak ekin zion: «mesede eskatzen dizut». Orduan ahots ozenagoz eta ezinegonez erantzun zuen: «Ez, ez, ez, bakean utz nazatela» (91). La Mennais, 1854-ko Otsailaren 27-an hil zen. Bere borondateari jarraituz hilobi komunean ehortzia izan zen eta ez zitzaion gurutzerik ezarri. Tristeza benetan! Hala ere esperantza bat gelditzen zaigu: Artetxe-k esan zidanez, hil aurretixe begiak malkoz busti omen zitzaizkion. Garaziak ikutu ote zuen bere bihotz gogortua? Jaungoikoari hala nahi dakiola.

(91) Aip. lib., 467 p.